

is eenvoudig uitgegeven en rijk geïllustreerd, met 194 welgekozen afbeeldingen, die de tekst voortreffelijk aanvullen en toelichten. Het wachten is op de overige vijf delen.

A. J. C. M. Gabriëls

W. Ehbrecht en H. Schilling, ed., *Niederlande und Nordwestdeutschland. Studien zur Regional- und Stadtgeschichte Nordwestkontinentaleuropas im Mittelalter und in der Neuzeit Franz Petri zum 80. Geburtstag* (Städteforschung. Veröffentlichungen des Instituts für vergleichende Städtegeschichte im Münster. Reihe A: Darstellungen Band XV; Keulen-Wenen: Böhlau Verlag, 1983, xxxii + 527 blz., DM 88,-, ISBN 3 412 01683 7).

Aan F. Petri, een der nestoren van de stadsgeschiedenis in Duitsland én de Nederlanden tijdens de middeleeuwen en de nieuwe tijd, werd deze lijvige bundel van achttien bijdragen opgedragen. Voor een groot deel hebben zij rechtstreeks betrekking op de Nederlanden.

A. Verhulst, 'Neue Ansichten über die Entstehung der flämischen Städte am Beispiel von Gent und Antwerpen' (1-17), gaat uit van een stimulerende bijdrage van de gevierde zelf om aan de hand van een vergelijkende studie tussen Gent en Antwerpen de ontstaansgeschiedenis van deze Zuidnederlandse steden nader te preciseren. Hij onderlijnt het bestaan van handelsnederzettingen in de negende eeuw en de mogelijke invloed van het bestaan van wereldlijke en kerkelijke centra als aanknopingspunt voor de latere karolingische nederzettingen.

W. J. Alberts, 'Die Reisen der deutschen Könige in die Niederlande im Mittelalter' (18-40), onderzoekt voornamelijk aan de hand van koninklijke oorkonden de openthoudplaatsen van de Duitse koningen in de Nederlanden. Zij kwamen hoofdzakelijk in de palts te Nijmegen, vooral in de elfde en twaalfde eeuw, en in de bisschopsstad Utrecht. Maastricht ook kreeg al koninklijk bezoek sinds de merovingers, maar werd door de vorsten in de dertiende eeuw niet meer bezocht.

W. Blockmans, 'Verwirklichungen und neue Orientierungen in der Sozialgeschichte der Niederlande im Spätmittelalter' (41 -60), schetst de enorme vooruitgang die de sociale geschiedenis van de laat-middeleeuwse Nederlanden sinds circa 1960 heeft geboekt en die mede aan zijn impuls is te danken. Door het aanboren van nieuwe bronnen is een meer kwantitatieve en globale benadering mogelijk geworden waarbij meer verfijnde analysemethododes konden worden gebruikt aan theoretisch meer gefundeerde modellen konden worden getoetst.

W. Ehbrecht, 'Hansen, Friesen und Vitalienbrüder an der Wende zum 15. Jahrhundert' (61-98), toont aan dat vóór de verdrijving van de Vitaliebroeders, een soort kapersgemeenschap, uit Gotland in 1398, al afzonderlijke kapersgroepen aan de Noordzeekusten opereerden. Zij stonden vooral in dienst van Friese hoofdelingen en brachten de door hen geroofde goederen langs dezen en langs de Hanzesteden, Bremen vooral, in de handel. De verwarde partijpolitieke verhoudingen en het ontbreken van een centraal gezag vóór de komst van de Bourgondiërs hebben hun activiteiten haast onuitroeibaar gemaakt, ondanks de pogingen van de Hanzesteden.

H. Schmidt, 'Zum Scheitern weifischer Herrschaftshoffnungen in Ostfriesland 1516-1517' (99-120), evoceert daarnaast ook de politiek van Karel van Habsburg en van zijn grootvader keizer Maximiliaan.

J. van den Broek, 'Groningen als Hafencity - Stadt und Kirche in der Frühneuzeit - Ein Archivbericht' (245-260), geeft een bijzonder pessimistische indruk van de mogelijkheden van het historisch onderzoek naar de economische en religieuze geschiedenis van Groningen. Het archiefmateriaal dateert hoofdzakelijk uit de zestiende eeuw en later en is

voorlopig moeilijk toegankelijk. Het bewaarde archief is daarenboven weinig systematisch onderzocht. Een excursie is gewijd aan het archief van de gereformeerde gemeenschap, dat begint in 1595.

H. Schilling, 'Reformierte Kirchenzucht als Sozialdisziplinierung? Die Tätigkeit des Emdener Presbyteriums in den Jahren 1557-1562' (261-327), is een uitvoerig onderzoek naar het optreden van de kerkeraad te Emden gesteund op een kwantitatieve bewerking van de bewaarde kerkeraadsprotocolen. De studie is voor de lezers van dit tijdschrift niet alleen belangrijk omdat de Emdensé kerkgemeenschap heel wat emigranten uit de Nederlanden omvatte, maar ook omdat de auteur voortdurend verwijst naar de toestanden in Groningen en Leiden.

H. Diederiks, 'Amsterdam 1600-1800. Demografische Entwicklung und Migration' (328-346), betreft haast uitsluitend de immigratie in Amsterdam die in haar evolutie en in haar bestanddelen werd onderzocht. Opmerkelijk is het grote aandeel der buitenlandse immigranten, vooral bij de mannen, ofschoon de toevloed uit het buitenland in de loop van de achttiende eeuw afnam. De studie steunt voor een belangrijk deel op cijfergegevens die door S. Hart werden gepubliceerd, maar daarnaast op de archieven van de Lutherse en gereformeerde kerkgemeenschappen in de stad.

E. Buffering, 'Niederländische Exulanten in Frankenthal, Neu-Hanau und Altona: Herkunftsgebiete, Migrationswege und Ansiedlungsorte' (347-417). Gereformeerde emigranten uit de Nederlanden stichtten nieuwe nederzettingen te Frankenthal (1562), Neu-Hanau (1587) en Altona (1602) in de Palts, de eerste twee vanuit Frankfurt, de derde vanuit Hamburg. Vier kaarten bieden een goed overzicht van de herkomst van de immigranten.

A. Hanschmidt, 'Niederländische und kurkölnisch-münstersche Neutralitätspolitik und Franz von Fürstenbergs Plan einer Neutralitätsassoziation während des Bayerischen Erbfolgestreits 1778-1779' (418-442). Fürstenberg, minister van de vorst-bisschop van Munster Maximiliaan Frederik van Königsegg tevens keurvorst-bisschop van Keulen, beijverde zich om in het Duitse rijk een groep kleinere staatjes te verenigen als een neutraal blok tussen Pruisen en Oostenrijk. De traditioneel een neutraliteitspolitiek beoefenende Verenigde Provinciën zouden in zijn visie daarbij kunnen aanleunen. Zijn plan mislukte echter.

H. Lademacher, 'Die Niederlande und Deutschland 1945-1949: Wirtschaftsfragen und territoriale Korrekturen' (456-511) is een uitvoerig verslag van de Nederlandse standpunten en van de geallieerde reacties daarop naar aanleiding van een mogelijke economische ontmanteling en gebiedsverlies van het Duitse Rijk na de tweede wereldoorlog.

R. van Uytven

Klaus Friedland, ed., *Gilde und Korporation in den nordeuropäischen Städten des späten Mittelalters* (Quellen und Darstellungen zur Hansischen Geschichte, Neue Folge XXIX; Keulen-Wenen: Böhlau Verlag, 1984, 114 blz., DM 38,-, ISBN 3 412 06883 3).

De koopmansgilden en ambachtscorporaties uit de middeleeuwen genoten tot voor de tweede wereldoorlog veel belangstelling, voornamelijk in Duitsland en de Nederlanden. In de laatste jaren schijnen zij plotseling de historici weer aan te spreken. Getuige hiervan het haast gelijktijdig verschijnen van deze bundel en van de volumineuze door B. Schwineköper bezorgde band over *Gilden und Zünfte* (Vorträge und Forschungen 29). In de hier te bespreken bundel zijn acht referaten opgenomen van een colloquium dat in 1982 te Boedapest plaatsvond. Achteraan wordt ook de discussie aldaar weergegeven. Vier lezingen betreffen de Scandinavische wereld. G. A. Blom heeft het over de oor-